

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Ενώπιος ενωπίω

Ημερολογιακές σημειώσεις 1962

Πρόλογος: Κώστας Βρεττάκος

ποταμός

ΑΘΗΝΑ 2012

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Ενώπιος ενωπίω

© 2012, Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ & Ευγενία Παπαδημητρίου
και Κώστας Βρεττάκος

Επιμέλεια: Δημήτρης Παπακώστας

Σελιδοποίηση: Βίβιαν Γιούρη

Εκτύπωση: Μητρόπολις ΑΕ

Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Ξενοκράτους 48, 106 76 Αθήνα,

τηλ. 210 7231271, fax 210 7254629

www.potamos.com.gr, info@potamos.com.gr

ISBN 978-960-545-007-6

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος 9

Ημερολογιακές σημειώσεις 1962 15

Πρόλογος

ΝΙΩΘΩ περίεργα καθώς είμαι υποχρεωμένος να γράψω ένα σύντομο εισαγωγικό σημείωμα γι' αυτές τις λιγοστές ημερολογιακές σελίδες του Νικηφόρου. Γιατί εγώ κι όχι κάποιος άλλος;

Γιατί τυχαίνει να έχω ζήσει κοντά του τις τελευταίες δεκαετίες μ' έναν τρόπο συντροφικό, που νομίζω πως σπάνια συμβαίνει ανάμεσα σε πατέρα και γιο. Μας συνέδεε η τρυφερή συνεισφορά που δένει στενά όσους υποχρεώνονται να ζήσουν μεγάλα διαστήματα της ζωής τους σε μια κατάσταση παρανομίας. Έχω στα χέρια μου τα χειρόγραφα και διατηρώ στη μνήμη μου γεγονότα και χειρονομίες, επίμονες σιωπές, που με τον καιρό έμαθα να αποκρυπτογραφώ, αφού

ο Νικηφόρος πέρασε μεγάλα διαστήματα της ζωής του μέσα σε μια ερμητική σιωπή. Ίσως αυτή η σχέση του με τη σιωπή, η επιμονή του να εκφράζεται μόνο μέσα απ' την ποίησή του, τον έκανε φειδωλό σε προσωπικές εκμυστηρεύσεις. Θα έλεγε κανείς πως αρνήθηκε πεισματικά να κρατήσει ημερολογιακές σημειώσεις. Μόνη εξαίρεση αυτά τα λιγοστά χειρόγραφα του 1962, που διασώθηκαν όχι από δική του πρωτοβουλία, αλλά χάρη στο ενδιαφέρον της καλής του φίλης Καλλιόπης Νακοπούλου κι έφτασαν και πάλι στα χέρια του μόλις το 1991, λίγους μήνες μετά το θάνατό της. Ο ίδιος τα είχε ξεχάσει κι ένιωθε παραξενεμένος από την ανακάλυψή τους.

Το 1962 ο Νικηφόρος είναι 50 χρονών, ζει και εργάζεται ακόμη στον Πειραιά, ως γραμματέας στον Οικοδομικό Συνεταιρισμό Εκτελωνιστών Πειραιώς Αθηνών (Ο.Σ.Ε.Π.Α.), δουλειά που του προσφέρθηκε πριν από χρόνια από τον φίλο του εκτελωνιστή και λογοτέχνη Νίκο Βελιώτη. Ένα χρόνο νωρίτερα έχει γίνει παππούς από την αδερφή μου Ευγενία, ενώ εγώ βρίσκομαι στρατιώτης κάπου στα βόρεια σύνορα, και ύστερα

από 16 χρόνια παραμονής στον Πειραιά ετοιμάζεται να μετακομίσει στην Αθήνα. Βρίσκεται στην ανάγκη ν' αρχίσει πάλι απ' την αρχή, αναζητώντας καινούργια στέγη και καινούργια δουλειά, πράγμα που θα του συμβεί αρκετές φορές ακόμα στον υπόλοιπο βίο του.

Εργάζεται σε ένα ανήλιο χαμηλοτάβανο μεσοπάτωμα, πάντοτε με το φως του ηλεκτρικού και με συντροφιά τον καλό του φίλο Χρόνη Βουζουναρά, παλιό Πειραιώτη εκτελωνιστή, ανάπηρο από ένα εγκεφαλικό που του είχε αχρηστεύσει το δεξί του πόδι· προσπαθεί να κλείσει τους λογαριασμούς με τους οποίους δεν είχε ποτέ καλή σχέση, και κυρίως να καλύψει τα μικρά ελλείμματα στα οποία ήταν πάντα ανοιχτός και ήταν το μόνιμό του άγχος όλα τα χρόνια που δούλευε στον Ο.Σ.Ε.Π.Α. Ο μικρός του μισθός τον υποχρέωνε συχνά να χρεώνεται μικροποσά που σπάνια είχε τη δυνατότητα να επιστρέψει.

Μέσα σ' αυτή την περίεργη υπαρξιακή εκκρεμότητα, σ' αυτή την ισόβια γι' αυτόν αίσθηση παρανομίας, καταφεύγει σε σύντομες ημερολογιακές σημειώσεις. Οι εγγραφές του, λακωνικές,

μοιάζουν να προσμετρούν σαν κλεψύδρα αισθημάτων το υπόλοιπο του χρόνου που ολοκληρώνει έναν κύκλο ζωής του, στην οδό Καραϊσκού 106, στον Πειραιά.

Τα χειρόγραφα αυτά αποθηκεύονται στη μεγάλη δερμάτινη τσάντα στην οποία συσσωρεύει αναρίθμητα σχεδιάσματα ποιημάτων και, προφανώς το 1967, σε μιαν άλλη μετακόμισή του προς το άγνωστο, μεταφέρονται στο Τρόγγεν της Ελβετίας, όπου περνάει, αυτοεξόριστος πια, δύο χρόνια στην παιδούπολη Πεσταλότσι, φιλοξενούμενος του ελληνικού σπιτιού το οποίο διευθύνει η Αλεξανδρινή λογοτέχνις και παιδαγωγός Καλλιόπη Νακοπούλου.

Ελάχιστα συστηματικός, όπως πολλοί ποιητές που αισθάνονται πλήρη ασφάλεια μέσα σε μια τέλεια αταξία, χωρίς όμως να αρνούνται το άχαρο έργο της τακτοποίησης στους άλλους, εμπιστεύεται στην Καλλιόπη Νακοπούλου τα χειρόγρατά του, ίσως με την κρυφή επιθυμία να απαλλαγεί από ένα περιττό γι' αυτόν βάρος. Αυτή τα τακτοποιεί και τα διαφυλάσσει, χωρίς ο ίδιος να ενδιαφερθεί ποτέ για την τύχη τους.

Μετά το θάνατό της, οι συγγενείς της τα ανακαλύπτουν και τα επιστρέφουν στο Νικηφόρο, που νιώθει κατάπληκτος για την ύπαρξή τους. Πάνω στις ημερολογιακές σημειώσεις σημειώνει έναν τίτλο: ΕΝΩΠΙΟΣ ΕΝΩΠΙΩ. Καθορίζει μ' αυτό τον τρόπο τη σχέση του μ' αυτά τα ξεχασμένα κείμενα που σηματοδοτούν μια αποφασιστική καμπή της ζωής του.

Κάθε χρονιά, όταν πλησιάζαν οι γιορτές των Χριστουγέννων ήθελε να υπάρχει στα βιβλιοπωλεία η ποιητική δουλειά του της χρονιάς που πέρασε. Φέτος,* ως εκδότης του, θα κάνω μια εξαίρεση παρουσιάζοντας αυτές τις ανέκδοτες ημερολογιακές σελίδες του 1962.

Ελπίζω πως μ' αυτά τα λίγα λόγια προλογίζω όσο μπορώ πιο διακριτικά τα αποθησαυρίσματα της μνήμης του.

ΚΩΣΤΑΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

* Το 1991, οπότε πρωτοεκδόθηκε το *Ενώπιος ενωπίω* από τις εκδόσεις Τρία Φύλλα.

Ημερολογιακές σημειώσεις 1962

26.4.62

Κοιμήθηκα στις 2 τη νύχτα, διαβάζοντας μερικά χειρόγραφα για να γράψω τον πρόλογο ενός βιβλίου. Ξύπνησα στις 6. Έπρεπε στις 7:30 να είμαι στον Πειραιά. Η ψυχή μου έκανε να φτερουγίσει. Την παρακάλεσα, τη μάλωσα. Όχι. Πρώτα ως τις δύο η ώρα να γράψω έναν πρόλογο 8 σελίδων. Μην το κάνεις αυτό, της είπα. Ο πρόλογος δε θα είναι λυπημένος, εγώ όμως θα είμαι λυπημένος γιατί μάλωσα την ψυχή μου.

3.5.62

Υπέρτατη ευδαιμονία: να ξαναβρίσκεις τον εαυτό σου, να αισθάνεσαι όλος ανάλαφρος και διαυγής

όπως η σημερινή μέρα του Μαΐου, χωρίς ίχνος φθοράς, να αισθάνεσαι την καρδιά σου όπως ένα ποτήρι δροσερό νερό, τραβηγμένο κατευθείαν από την πηγή. Όταν ήμουνα 12 χρόνων, δε νομίζω πως ένιωθα διαφορετικά. Ακριβώς το ίδιο θα 'νιωθα και σήμερα – όπως και τότε, αν περιπατούσα ξυπόλυτος πάνω στην πράσινη χλόη τη ραντισμένη από την πρωινή δροσιά: ελαφρότερος κι από τον ουρανό.

9.5.1962

Το χέρι μου σταθερό, άκαμπτο, πέφτει βαρύ απάνω στο χαρτί. Το χαρτί μοιάζει με τη θάλασσα και το χέρι μου με το ποτάμι. Το ποτάμι δεν μπορεί να κάνει πίσω.

Παρακαλώ την τύχη να με βοηθήσει. Όχι να με στεφανώσει. Να στεφανώσω εγώ τον κόσμο. Εγώ η σταγόνα που ανακάλυψα το άπειρό μου κι έμαθα να θαυμάζω και να σέβομαι κάθε σταγόνα.

13.5.1962

Και σήμερα ειρήνη. Ας μη γράψω περισσότερα. Το γράψιμο είναι θόρυβος. Είναι κίνηση του αίματος. Ας χαρώ αυτό το ήρεμο φως που με κατακλύζει. Αυτή τη βροχούλα.

Ειρήνη.

15.5.1962

Χτες, 14 του μηνός Μαΐου, μια μέρα με ιδιαίτερη αίσθηση μοναξιάς. Ευτυχώς το πρωί – ώς τις μεσημβρινές ώρες – ακούω μουσική στο σπίτι της οδού Κλεομένους, είναι μαζί και ο Ν., η ατμόσφαιρα είναι μαλακή, τρυφερή, οικεία. Σπάνιες φορές ένιωσα έτσι. Ωστόσο ακούγονται οι φανφάρες ενός πριγκιπικού γάμου* – θέλω να γράψω, να κλάψω γι' αυτή την προσβολή, γι' αυτή την προστυχιά, θέλω να φωνάξω... Στίχοι ξεπηδούν από μέσα μου: «45.000 γαρούφαλλα στέφουν το τίποτα...». «Χώρα του ήλιου, πού

* Πρόκειται για το γάμο της τότε Ελληνίδας πριγκίπισσας Σοφίας με τον Δον Χουάν Κάρλος της Ισπανίας.

έδου το κάλλος σου;...»). Φοβάμαι όμως πως η καρδιά μου δε θ' αντέξει σ' αυτό το θρήνο, δεν μπορεί, δε θ' αντέξει...

Νιώθω αυτόν τον καιρό την καρδιά μου μαλακή όπως το κερί και την προφυλάω από τη φωτιά.

Ας περάσει τέλος πάντων η μέρα, ας έρθει η νύχτα να γίνει σιωπή, να χωνευτούν μέσα της οι ζητωκραυγές του «λαού» να μπορέσουν να ξεχαστούν, όπως ξεχνιούνται τα εγκλήματα που δε γράφονται στην ιστορία. Ας περάσει η μέρα, έχω μια προοπτική γαλήνης, ας περάσει η μέρα.

16.5.1962

Μεγάλα και μικρά όνειρα. Ποιο ήταν το πιο μικρό και ποιο το πιο μεγάλο μου όνειρο; Αυτό το πρωί ονειρεύομαι μόνο μια ρεματιά σκεπασμένη από πλατάνια, πράσινα, καταπράσινα, ανάμεσα σε δυο πλαγιές, όχι μακριά απ' τον κόσμο, αλλά σε μια απόσταση που να μην ακούω πια τον κόσμο. Άλλωστε όλα είναι κόσμος, όλα μάς χρειάζονται μέσα σ' αυτό τον κόσμο.

Να κυλάει λοιπόν το νερό σ' αυτή τη ρεματιά κι εγώ να τ' ακούω. Να τ' ακούω και να μου φαίνεται πως κυλώντας διακλαδίζεται μέσα μου. Πως περνάει μέσα από την καρδιά μου, μέσ' από το μυαλό μου, μέσ' απ' τα χέρια μου, μέσ' απ' τα γόνατά μου. Να με γιομίζει, να με κατακλύζει όλον ο δροσερός του κελαηδισμός. Πόσο απαραίτητα που μου είναι κάποτε αυτά σου τα πράγματα, Θεέ μου! Τρέφομαι με πολλών ειδών φωμί. Το καθημερινό μου βρίσκεται σε όλο τον κόσμο. Σήμερα, μην αφήνεις την ψυχή μου να τρέμει απ' τη σημερινή της πείνα. Στείλε μου τουλάχιστον στ' όνειρό μου μια ρεματιά.

Ώρα 11 π.μ. 17.5.1962

Μια «καλημέρα» ακόμη. Βρίσκομαι στο μέσο ενός κειμένου που γράφω για ένα περιοδικό. Κατανίκησα την ακαμψία του εαυτού μου, την περηφάνια του, την επιμονή του να μη θέλει να καταπιαστεί μ' ένα ανιαρό, επίκαιρο, αναγκαστικό θέμα, κι έπιασα να το γράφω. Θα μου φάει όλο το πρωί, όλο το μεσημέρι, όλες

τις πολύτιμες ώρες μου. Ευτυχώς που βάζω κι εδώ κάτι από τον εαυτό μου και ξεκουράζομαι γράφοντας. Νά μερικές φράσεις π.χ. «Ο ήλιος πέφτει στο πρόσωπό μου που τον ρουφά διψασμένο, με πολλή λαιμαργία. Αυτού του είδους η λαιμαργία δε χορτάστηκε σε όλη μου τη ζωή και φοβάμαι πως όταν θα φεύγω απ' αυτό τον κόσμο, θα φεύγω με το παράπονο πως δεν τον χόρτασα αυτόν τον ήλιο, δε γιόμισα την ψυχή μου ως απάνω, δεν ξεχείλισα, δεν κάρηκα από την ευτυχία του...».

24.5.1962

Έγραψα χθες ένα γράμμα στην Τατιάνα και στο Ροζέ.* Σε μια σειρά από αρκετά γράμματα, εμπιστευτήκα το 1953 την ψυχή μου στα χέρια τους, που μου ήταν τα πιο κοντινά και που ήξε-

* Τατιάνα και Ροζέ Μιλλιέξ, επιστήθιοι φίλοι του Νικηφόρου, δεμένοι μαζί του με έναν ακατάλυτο δεσμό αδελφικότητας, που διατηρήθηκε αναλλοίωτος ως το τέλος της ζωής του.

ραν να φιλοξενήσουν και να χαϊδέψουν ένα βρεγμένο πουλάκι.

Σήμερα ξύπνησα πλημμυρισμένος από ένα αίσθημα ζωής, κορυφαίο σε ομορφιά και σε διάθεση. Αυτό που για να το ειπεί κανείς κάποτε, διακινδυνεύει τη λέξη «αιώνιο».

Άκουσε τα πουλιά του δάσους και σύγκρινέ με.

25.5.1962

Ο δρόμος ανοιχτός, η μέρα ευλογημένη. Τα κύτταρά μου ξαναβρήκαν την αρμονία τους. Αισθάνομαι να είμαι κάτι ανάλογο, όπως ο ουρανός ο γιομάτος έναστρη γαλήνη τις νύχτες του Αυγούστου. Καμιά παραφωνία, κανένα σβησμένο φως.

Νιώθω το σώμα μου σαν μια βάση που πάνω της είναι περασμένες χορδές. Τα νεύρα μου και τα κόκαλά μου είναι χορδές. Αισθάνομαι σάμπως να περνούν πάνω τους τα δάχτυλα της αιωνιότητας. Περπατώ και νομίζω πως ακούγομαι.

29.5.1962

Είναι φορές που η σιωπή δεν είναι ένα τίποτα, όπως θα νόμιζε κανείς. Είναι ένα σώμα που μέσα του κυκλοφορούν πράγματα, όπως είναι η αγάπη, η στοργή – τόσο, που αν επιμείνεις, νομίζεις πως θα τα συλλάβεις με την αφή, ανακαλύπτοντας πως εκεί που υπάρχει μια ζώσα σιωπή, δεν υπάρχει κενό.

Θυμάμαι μια φορά πως βαδίζοντας μοναχός, κάθισα σε μια πλαγιά, πάνω από ένα μικρό λεκανοπέδιο. Δίπλα μου ήταν μια τούφα λουλουδιών. Βλέποντάς τα, άλλαξα εντύπωση. Ένιωσα σαν να 'φτασα και να κάθισα σε μέρος κατοικημένο.

Η σιωπή ενός ανθρώπου είναι κάτι πιο υπαρκτό και πιο πλήρες από την παρουσία μιας τούφας λουλουδιών. Ίσως μες στη σιωπή ενός ωραίου ανθρώπου κυκλοφορεί περισσότερη ζωή απ' όση κυκλοφορεί μέσα σε μια τούφα λουλουδιών.

30.5.1962

Δεν μπόρεσα να τελειώσω το γράμμα που άρχισα να γράφω σήμερα το πρωί. Το συνοψίζω